

SV. BERNARD Z CLAIRVAUX A ZALOŽENÍ CISTERCIÁCKÉHO ŘÁDU

Opatství v Clairvaux 1098, první dcery Pontigny a Clairvaux, dcery druhé generace: Fontaney. Zásady cisterciácké řehole, cisterciácká zbožnost, zásady cisterciácké architektury.

Mnišství v západní Církvi se do 11. století navenek jevilo jako jednotný celek. Jeho závazným zákoníkem byla řehole sv. Benedikta. Jednotlivé kláštery si ale vedle toho stanovovali vlastní pravidla zv. *consuetudines*, které upravovali Benediktovu řeholi místním podmínkám. Nejvýraznější modifikací řehole sv. Benedikta vznikla v souvislosti s clunijskou reformou, kdy se sice kláštery dostaly do nezávislosti na světské moci, ale na druhou stranu se život v nich odklonil od původní benediktinské prostoty, chudoby a životu v odříkání. Značné zesvětštění klášterního života v 11. století volalo po reformě.

Reforma mnišství, která se nejvýrazněji projevila ve 12. stol. právě v pozdějším cisterciáckém řádu, měla své předchůdce ve starších reformních úsilích snažících se mnišství vrátit poustevnický prvek, který stál na jeho počátku, ale byl postupně pozapomenut v souvislosti se zakládáním velkých benediktinských klášterů. Mezi světce, kteří o reformu usilovali právě tímto směrem byl např. sv. Romuald ve střední Itálii, nebo sv. Bruno, který poblíž Grenoble založil kartuziánský klášter.

V této době pronikalo nadšení pro pouštní samotu i do tradičních benediktinských klášterů a vedlo k odchodu mnichů z velkých opatství do pustin, kde mohli aplikovat řeholi sv. Benedikta do slova a do písmene. Zakladatelé budoucího cisterciáckého řádu tedy nechtěli vytvářet nic nového, ale obnovit původní řeholi benediktinskou, odprošenou od všeho, co považovali za pozdější dodatky. Tyto byly nejviditelnější ve značném liturgickém formalismu, kdy se bohoslužby natolik prodlužovaly, že mniši se přestali již věnovat fyzické práci, jak přikazuje benediktinská řehole. (Např. v clunijském klášteře se mniši denně odmodlili 220 žalmů, přičemž řehole sv. Benedikta požaduje modlitbu 150 žalmů za celý týden.) Dále reformátoři na místo okázalosti a přepychu Clunyských klášterů kladli prostotu, skromnost a askezi. Proti vnější nádheře stavěli intenzivní vztah k Bohu a hlubokou vnitřní usebranost.

Za zakladatele cisterciáckého řádu lze považovat sv. Roberta z Molesme. Ten již v dřívějším období svého života opustil místo opata clunijského kláštera sv. Michaela sv. Tonneres a připojil se k poustevníkům, pobývajícím v burgundských lesích. Poustevníci si jej vybrali za svého představeného. Po čase založili vlastní klášter v pustině Molesmes a dohodli se, že se budou řídit řeholí sv. Benedikta. V prvních letech žili ve značné chudobě

a odříkání, což přitahovalo další, zpravidla příslušníky vyšších tříd, kteří též toužili po hlubokém duchovním životě. Nově příchozí sebou přinášeli svůj majetek a klášter postupně bohatl a život v něm ztrácel na původní přísnosti. Když bylo zřejmé, že v Molesmes nebude možno obnovit někdejší chudobu, opat sv. Robert spolu asi s dvaceti nejhodlivějšími mnichy (převor Alberic, Štěpán Gardiny, Odon aj.) r. 1098 klášter s dovolením arcibiskupa Hugova z Lyonu opustil, aby založil nový klášter asi 22 km jižně od Dijonu, v močálové pustině zvané Cistercium. Území jim daroval vikomt Raynald z Braune. Název *Cistercium*, francouzsky *Cîteaux* je patrně odvozen od milníku staré římské cesty – *cis terbium lapidem*. Podle jiné verze místo dostalo označení proto, že močálová voda zde vytvářela cisterny – nádrže. Původní název kláštera – *Novum monasterium*, kterým chtěl sv. Robert naznačit nový způsob života, se neujal.

Mniši, kteří zůstali v Molesmes si však u papeže stěžovali na sběhnutí svého opata a ten se musel vrátit. Vedení nového kláštera tak připadlo jeho následovníkům opatu Alberichovi (zvolen 1099) a Štěpánu Hardingovi, který jej vystřídal r. 1109. Opat bl. Alberich vydal vnitřní řád, podle kterého se měli mniši spravovat. Tehdy mniši přijali také nový hábit, který sestával z nebarveného, špinavě bílého, sukna a černého škapulíře. Nebarvené sukno na rozdíl od černého hábitu ostatních benediktinů bylo zvoleno proto, že tak odpadly náklady na barvení sukna. Život komunity byl z počátku velmi drsný. Žili v dřevěných chatrčích v nezdravé vlhké močálovité krajině, kde spojovali život modlitby s těžkou fyzickou prací při kultivaci nehostinného kraje.

Úspěchu klášter dosáhl r. 1100, kdy papež Paschalius II. vydal zvláštní privilegium, kterým bral Cîteaux do své ochrany. Opatství získalo také materiální podporu burgundského vévody Odon a jeho syna Huga. Díky tomu mohl být v Cîteaux r. 1106 postaven první kamenný kostel, který byl zasvěcen Panně Marii. Tak byla vytvořena tradice, podle které mají dosud všechny cisterciácké klášterní kostely mariánské zasvěcení.

Po smrti opata bl. Albericha se stal třetím opatem v Cîteaux sv. Štěpán Harding, původem anglický šlechtic, který okolo r. 1085 vstoupil do kláštera Molesmes. Poučen nezdarem sv. Roberta se jako opat v Cîteaux snažil upevnit vnitřní organizaci a zajistit ochranu kláštera u církevních autorit. Již r. 1113 zakládá první dceřiný klášter v La Ferté. Ve stejném roce zabušil na bránu kláštera v Cîteaux mladý šlechtic Bernard z Fontaines, který později bude mít na rozvoj cisterciáckého řádu obrovský vliv. Roku 1114 je z Cîteaux založen další klášter v Pontigny a o rok později již z přičinění sv. Bernarda následuje Clairvaux a Morimond. Tak do konce r. 1115 vznikla pětice základních cisterciáckých *primiciálních protoopatství*, ze kterého odvozují původ všechny ostatní řádové domy. Vizitační právo v dceřiných kláštřech

bylo vyhrazeno opatovi mateřského kláštera, zatímco vizitaci v Clairvaux prováděli opati primaciálních klášterů. Dceřiný klášter jiného kláštera však mohl dále zakládat nové kláštery, pro které byl již klášterem mateřským. Časem se vyvinula rozsáhlá genealogie i s příslušnou terminologií, takže se hovořilo např. o vnučkách, pravnučkách apod. Opat základního kláštera v Cîteaux měl titul generálního opata celého řádu a v Cîteaux se každoročně na svátek Povýšení sv. Kříže (14. září) konaly generální kapituly, kterých se podle možností měli účastnit opati všech cisterciáckých klášterů. Generální kapitula vydávala směrnice stran řeholního života, trestala provinilé opaty, schvalovala vznik nových klášterů apod. Vzájemné vazby všech cisterciáckých klášterů sv. Štěpán Harding podle tradice deklaroval v *Chartě caritatis*, dokončené ovšem asi až na konci 12. století.

Během života sv. Štěpána se v Clairvaux vytvořili první písemné kodifikace řádových pravidel. Základem byla přesně dodržovaná řehole sv. Benedikta doplněná prvky poustevnického života. Na prvním místě v životě mnicha stála modlitba, na druhé místo kladli práci, kterou si měli sami získávat živobytí, neboť se zřekli všech bezpracných zdrojů příjmů jako bylo přijímání oltářních ofěr, desátků, pronájem statků, mlýnů či poddanských dávek. Sloučení povinnosti uživit se vlastní prací, zpravidla zemědělskou činností, se však z časových důvodů ukázalo jako neslučitelné s povinností chórové modlitby. Proto byli do kláštera přijímáni i laičtí bratři, zvaní konvršové (z latinského *conversus* – obrácený), kteří vykonávali většinu zemědělských prací. Tím byla dosavadní námezdnická práce laiků v kláštorech povýšena na specifický způsob takřka posvátné činnosti. Kromě toho však i konvršové měli povinnost modlit se a účastnit se Mši sv., stejně jako mniši se kromě modlitby věnovali fyzické práci. Zaměstnání bratří laiků spočívala v zemědělských, stavebních, vodohospodářských pracích. Zpravidla pobývali v grancích – v miniaturních kláštorech s vlastní kaplí dormitářem, ale hlavně se zemědělským dvorem a sýpkou vzdálených i několik kilometrů od kláštera. V mnohé oblasti tak vděčí za své zušlechtění cisterciákům. Bratři laici byli negramotní se původně ani neholili ani nestříhali a proto se jim někdy říkalo *fratres barbati*. Pokud žili přímo v klášteře, tak odděleně od chórových mnichů.

Součástí života v cisterciáckém klášteře byla prostá strava. V zimě jedli většinou jen jednou denně, v létě dvakrát. Předkládaly se jen luštěniny, zelenina, mléčné produkty, o svátcích ryba. Na stole však nechybělo víno. Spánek se omezoval v letních měsících jen asi na 6 hodin, v zimě trochu více. Zvyklosti zavedené mnichy v Cîteaux potvrdil r. 1119 papež Kalixt II., kteroužto bulou byl také stvrzen nový řád.

Největší rozkvět do tehdy poměrně malé klášterní komunity je spjat s osobností sv. Bernarda z Clairvaux, který se stal nejvýraznější postavou cisterciáckého řádu vůbec.

Přestože nebyl jeho zakladatelem, je pro svůj vliv na řád jako druhý zakladatel nezřídka označován.

Život Bernarda z Fontaines je možno zarámovat přibližně dobou konce 11. stol. až rokem 1191. Datum narození neznáme. Pocházel ze vznešené šlechtické rodiny a byl třetím ze sedmi dětí šlechtice Tescelina. Dostalo se mu dobrého vychování přičiněním zejména jeho zbožné matky Aleth. Po studiích v kapitulní škole v Chatillôn se obrátil k radikálnímu životu podle Evangelia a následujíc život mnichů, kteří tehdy byli považováni za vzor křesťanské dokonalosti, ve 21 letech o Velikonocích r. 1113 vstoupil do Cîteaux. Sebou přivedl skupinu dalších třiceti kandidátů, z nichž čtyři byli jeho vlastní bratři a dva strýci. Později přivedl do kláštera celou rodinu, včetně vlastního otce, který se stal cisterciákem na sklonku svého života. Jeho sestra vstoupila do kláštera ženského.

Po jednoročním noviciátu složil mnišské sliby do rukou opata sv. Štěpána Hardringa, ale již r. 1115 byl vyslán, aby založil již třetí dceřiný klášter a sice v nehostinné pustině zvané Údolí pelyňku. Proč opat nevyslal staršího a zkušenějšího mnicha můžeme vysvětlit tím, že sv. Štěpán předvídal možný střet se silnou osobností, kterou rozpoznal ve sv. Bernardovi a chtěl tak předejít eventuálním sporům. Teorii o tom, že sv. Bernard tak byl fakticky vystěhován svědčí i to, že opat sv. Štěpán se na rozdíl s jinými fundacemi příliš v založení Clairavaux neangažoval a ani sv. Bernard, přestože vždy mluvil o opatovi Štěpánovi s úctou, nikdy mu nevěnoval žádný dopis. Navíc Clairvaux bylo prakticky rodinným podnikem Bernardových příbuzných. Mezi dvanácti vyslanými mnichy se nacházeli čtyři rodní bratři sv. Bernarda, jejich strýc a dva bratřanci. Navíc Bernardův jiný strýc Hugo z Champagnes daroval cisterciáckým mnichům les poblíž Troyes k založení nového kláštera, aby sám jako chudý rytíř odešel na křížovou výpravu. Organizátorem fundace byl jiný Bernardův příbuzný vikomt Josbert z La Ferté, který v té době území spravoval.

Místo nového kláštera se nacházelo zhruba tři a půl dny chůze (116 km) severně od Cîteaux. Byla to ještě neosídlená pustina s velkým pralesem, který však skýtal dostatek dřeva i potoků potřebných k životu.

Bernard se stal prvním opatem nového kláštera, který pojmenoval Clara Vallis – Světlé údolí, Clairvaux, kterýžto název měl vyjadřovat duchovní čistotu. Zajímavý je v Bernardově životě také jeho opatská benedikce, kterou ve svých 25 letech přijal od biskupa sousední diecéze Châlon-sur Mare Viléma z Champaeux, neboť místní biskup tehdy prodléval na koncilu v Turnus. Bernard se s Vilémem z Champaeux spřátelil a to Bernardovi umožnilo to, že se později stal známým po celé Francii. V této souvislosti také vyvstává otázka Bernardova kněžského svěcení, neboť v době, kdy se Bernard stal opatem, nebylo běžné přijmout kněžské

svěcení před 30. rokem života a současně podle tehdejších kanonických nemohl nikdo získat opatskou Benedikti, aniž by dosáhl kněžského svěcení. Zdá se tedy, že sv. Bernard přijal kněžské svěcení společně s opatskou benedikcí, ale protože to kánony nedovolovali, přešla se tato událost v oficiálních životopisech mlčením.

Zakládání nového kláštera se provádělo bez prostředků. Mniši neměli z počátku ani dost stravy a živili se lesními plody a v zimě trpěli hladem. Z mateřského kláštera si s sebou si vzali jen liturgické knihy, roucha a nádoby a nezbytné relikvie. Bratři neměli z počátku ani žádná zvířata krom jednoho osla, na kterém jezdíval sv. Bernard, aby tak napodoboval Krista jedoucího na oslu do Jeruzaléma. Duch pokory a kajícího se u sv. Bernarda projevovali i jinak navenek.

Askezi a umrtvování sv. Bernarda stačili jen málokterí z bratří. V duchu řehole zakázal sv. Bernard sobě i bratřím požívat maso, ryby, bílý chléb a mléčné výrobky. Povoleny byl jen ovesný chléb, luštěny a řepa. V této době se u Bernarda začali objevovat chronické žaludeční potíže. Spával na tvrdém lůžku s hlavou na střevu vycpaném listím. Zastával teorii, že tělo je lascivní zvíře, které je třeba zcela podřídit duši. Jeho zdravotní stav začal být časem kritický a generální kapitula mu proto nařídila posty zmírnit. Po uzdravení své umrtvování ještě více rozhojnil, což ještě zvýšilo jeho žaludeční potíže. Kronikář vypráví „*Když pak jeho časté zvracení nestráveného a syrového kvůli zkaženému žaludku počalo být druhým opravdu nepříjemné, nejvíce když zpívali v chóru, neodešel přesto ze společenství tam shromážděných bratří, nýbrž nechal si obstarat nádobu a zakopat [ji] u svého místa do země [a] tam, nakolik mohl, docela dlouho svému bolestnému nutkání ulevoval*“¹. Později se sv. Bernard od svých přemrštěných požadavků poněkud distancoval.

Pro spiritualitu sv. Bernarda a potažmo i cisterciáckého řádu byla rovněž charakteristická niterná úcta k Panně Marii. Jak již bylo řečeno dříve, všechny cisterciácké kostely měly mariánské zasvěcení. Mniši se stali horlivými šířiteli modlitby *Zdravas Maria* a slavná modlitba *Salve Regina*, která se dodnes zpívá ve většině klášterech na konci každého dne má své zakončení slovy „*o clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria*“². původ u sv. Bernarda. Zvláštním projevem mariánské úcty je časté ikonografické znázornění *lactacio sancti Bernardi* (kojení sv. Bernarda), které zobrazuje jedno z Bernardových mystických vidění, kdy Matka Boží sv. Bernarda napojila mateřským mlékem ze svého prsu. Podobně je sv. Bernard zobrazován podle jiného svého vidění, které vypráví jak se světec modlil před dřevěným Krucifikem, když náhle Kristus uvolnil své ruce z hřebů a klečícího Bernarda krátce objal.

¹ Biňovec, Tomáš Geron: Sv. Bernard z Clairvaux – opat a zakladatel. In: Miloslav Pojsl (ed.): Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu, Olomouc 2006, s. 93-102.

Přestože sv. Bernard žil hlubokým duchovním životem, jako opat se musel věnovat i záležitostem světským a nezdávka sám ovlivňoval politiku své doby.

Když r. 1130 došlo k papežskému schizmatu po smrti papeže Honora II., kdy papežský úřad proti Inocenci II. si nárokoval také Anaklet II., byl Bernard požádán, aby spor rozhodl. Vyslovil se pro Inocence.

Po odstranění schizmatu se neváhal pustit do teologického sporu s Peterem Abelardem, požadoval vysvětlit víru lidskými argumenty, zatímco sv. Bernard trval na tom, že úkolem vědy je osvěcovat víru, která je sama osobě zjevená. Proti počínajícímu racionalismu, kterým Abelard a jeho žáci začali narušovat středověký obraz světa se sv. Bernard nekompromisně postavil. Se stejnou nekompromisností hájil katolickou víru i proti učení Arnolda z Brekcie, tehdejších sekt, jakými bylo začínající katarství v jižní Francii. Později, r. 1148 vystoupil též proti heretickému učení biskupa Gilberta z Poitiers v záležitosti nauky o Nejsvětější Trojici.

Roku 1142 došlo k ozbrojenému konfliktu mezi francouzským králem Ludvíkem VII. a hrabětem Theobaldem, sv. Bernard zastupoval hraběte v jednáních o urovnání sporů, zatímco francouzského krále zastupoval opat Saint-Denis Suger. Theobald se Bernardovi za pomoc bohatě odměnil, takže ten mohl postavit další klášter.

Sv. Bernard chápal klášter jako místo, ve kterém je možno nejsnadnějším dosáhnout spásy. Proto se nezdráhal přijímat další a další novice. V této souvislosti napsal *„Ať už jsi poskvrněn kolika chceš neřestmi, ať už tě tíží jakkoliv špatné svědomí – i když vnímáš své mládí poskvrněno hroznými zločiny, i když je tvé stáří plné špatných dnů a ty hniješ jako dobytek ve svém hnoji: budeš bezpochyby očištěn a staneš se bělejší než sníh...!”*² Ideálem sv. Bernarda byl život v modlitbě, práci a rozjímání. Klášter měl být prostředím, ve kterém se všichni na této cestě pod vedením opata podporují. K tomu měla napomáhat také přísná uzavřenost kláštera před vnějším světem i absence veškeré kostelní nádhery.

Nikoliv obrazy či sochy, ale živě pociťovaná boží přítomnost byla ideálem Bernardovi a potažmo cisterciácké spirituality. Bernard proto zakazoval v kostelech nejen sochy a obrazy, ale dokonce i okenní vitraje. Stejně tak architektura cisterciáckých kostelů a klášterů měla být prostá a bez zbytečných ozdob. V jednom ze svých spisů píše: *„Řekněte mi, chudí mniši, jste-li vskutku chudí, nač je v chrámu zlato? Samozřejmě je to něco jiného u biskupů a něco jiného u mnichů. Je mi jasné, že biskupové jsou povinováni službou jak vůči rozumným lidem, tak vůči nerozumným, a když nemohou použít duchovní prostředky, podněcují zbožnost požívačného lidu hmotnými příkrasami. Nicméně my, kteří jsme se lidu již vzdálili a pro*

² Biňovec, Tomáš Geron: Sv. Bernard z Clairvaux – opat a zakladatel. In: Miloslav Pojsl (ed.): Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu, Olomouc 2006, s. 93-102.

*Krista jsme opustili všechny cennosti a krásy světa, vše, co krásně zním příjemně voní, dobře chutná a je hebké na omak, to všechno jako tělesné slasti považujeme za smetí, ptám se, či zbožnost chceme my, prosím vás, podněcovat.*³ Bernardova kritiky směřoval především proti přebujelé výzdobě clunijských klášterních kostelů.

Postoje sv. Bernarda k církevnímu umění ovlivnily i architekturu cisterciáckých klášterů a kostelů natolik, že časem vznikl nový osobitý styl, který se stal jedním z proudů, ze kterého se vyvinula gotická architektura. Kostely převzaly ze starých clunijských kostelů prvek transeptu a zachovávaly tedy půdorys latinského kříže, přičemž prostor pro mnichy a konvrše byl oddělen chórovou přepážkou. Původní pravouhle uzavřené presbytáře byly na konci 12. století doplněny věnci kaplí a tak vznikl typický chrám katedrálního typu, který můžeme z českého prostředí znát z cisterciáckého klášterního kostela v Sedlci u Kutné Hory. Ve východním průčelí cisterciáckého kostela se objevuje velké kruhové okno. Kostely neměly věže ani zvonice, stěny bez jakékoliv ozdoby, maleb a soch. S výjimkou jediné sochy Panny Marie, byly architektonické prvky jediným estetickým doplňkem cisterciáckého kostela. Prázdné stěny měly odrážet ten nejskutečnější obraz Boží jímž je člověk. Světlo pronikající nezdobenými okny mezi liniemi kamenných stěn a sloupů přivádělo mnichy k rozjímání o Bohu, jehož symbolem je světlo samo. Na rozdíl od benediktinských kostelů, nebyly cisterciácké kostely veřejnosti přístupné, jen u klášterní fortny stavěly malé kaple pro lid. Prostá výzdoba se prosadila i v liturgických předmětech a rouchách. S výjimkou kalicha a patény byly stříbrné nebo zlaté předměty zakázány úplně. Architektonická střízlivost měla i důvod v tom, že nákladná výzdoba tehdejších kostelů ostře kontrastovala s před kostely žebrajícími chudými. Sv. Bernard požadoval uvést v soulad etiku s estetikou, když píše „*Stěny kostela jsou pokryty zlatem a děti církve jsou nahé. To co chudým chybí, slouží k tomu, aby oslňovalo boháčův zrak. Zvědavec nachází uspokojení a chudý nemá co jíst.*“⁴

Ke klášternímu kostelu přiléhaly ambity, jejichž západní část byla vyhrazena pro konvrše. Východní část obsahovala kapitulní síň a v patře společný dormitář mnichů, zatímco společný dormitář konvršů se nacházel v patře nad západním křídlem. V jižním křídle bývala kuchyně, kelefaktorium (jediná vtápěná místnost v domě), refektář, a dílny mnichů. Cisterciácká architektura nerozlišovala mnoho mezi budovami významnými a méně důležitými a stejným

³ Šourek Petr (ed.): Skutky opata Sumera. Bernard z Clairvaux opatu Sumerovy. Nač je v chrámu zlato? [...], Praha 2003.

⁴ Ventura, Václav: Cisterciácká spiritualita. In: Kateřina Charvátová (ed.): 900 let cisterciáckého řádu, Praha 1998, s. 11-27.

způsobem se stavěly chrámy i stavby hospodářské. Vše bylo místem, kde řeholníci měli Bohu vzdávat chválu modlitbou nebo prací, kterou považovali za specifický způsob modlitby.

Zajímavé je, že přes veškerou přísnost přitahoval cisterciácký řád v době sv. Bernarda stovky zájemců, ale i příznivců a zámožných mecenášů. Díky tomu mohlo dojít k rychlému zakládání velkého množství nových a nových opatství. Zatímco v r. 1115 existovalo pouze Cîteaux a první čtyři mateřské kláštery tak ve 20. letech zaplavily cisterciácké kláštery celou Francii. Když r. 1153 sv. Bernard umíral, existovalo již 335 opatství. Tedy od založení Clairvaux vznikalo do konce Bernardova života každoročně v průměru si 9 nových klášterů. Přitom jen v Clairvaux žilo okolo 700 řeholníků.

Vrchol Bernardova vlivu nastal, když se r. 1145 stal papežem cisterciák Bernar z Pisy jako Evžen III. Ten Bernardovi svěřil hlásání II. křížové výpravy do Svaté země, se kterým začal před Velikonocemi r. 1146 ve Vezelay, přestože byl tehdy nemocný a zmožený tuhými posty, které si ukládal zejména v postní době. Potom se sv. Bernard procházel v Porýní od města k městu a vyzýval k účasti na křižáctě. Jeho vystoupení byla doprovázena zázračnými uzdravování. Jeho hlas dospěl i k českému knížeti Vladislavovi II.

„Svěřuji peru co bych raději zapsal živým slovem do vašich srdcí... Moje srdce se vám, Češi, otvírá,...i když obtížené tělo zadržuje vzdálenost zemí... Pán Nebes začal ztrácet svou zemi, v níž žil více než třicet let jako člověk mezi lidmi. Svou zemi, kterou poctil svým zrozením, osvětil zázraky, zasněžil krví a obohatil hrobem. ... Tuto zemi vzájemného zaslíbení začali dobývat zlosynové, a kdyby nebylo těch, kteří se jim postavili na odpor, chtivě by sáhli po svatosti našeho náboženství, chtěli by poskvrnit ona místa, na nichž pro náš život usnul v smrti, místa jež byla zbrocena krví neposkvrněného Beránka. Slyšte to, co musí pohnout srdcem křesťanského člověka, i kdyby bylo jakkoliv tvrdé...“⁵ Bernardově výmluvnosti český kníže neodolal.

Když ale shromáždění křižáci začali v Německu vraždit židy, napsal Bernard list, ve kterém takové jednání důrazně odsoudil. Neúspěch druhé křížové výpravy byl neprávem přičítán sv. Bernardovi. Přesto cisterciácký řád přičiněním sv. Bernarda dosáhl velkého vlivu na křižácké hnutí a sv. Bernard sám sepsal řeholi několik rytířským řádům.

Přínos sv. Bernarda byl nesmírný. Zemřel vyčerpan a zdrcen neúspěchy křížové výpravy dne 20. srpna 1153 v Clairvaux. Již r. 1174 byl papežem Alexandrem svatořečen a r. 1830 jej papež Pius VIII. prohlásil za učitele církve.

⁵ Charvátová, Kateřina: Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142-1420. 1. svazek, Fundace 12. století, Praha 1998, s. 9-58.

Řád cisterciáků se šířil i po smrti sv. Bernarda neuvěřitelnou rychlostí. Do konce 12. století dosáhl počet opatství na 530 a do poloviny 14. století jich existovalo již 728 s více jak 2000 řeholními domy. Rozšířil se na území celého křesťanské Evropy, ale i do Afriky a Asie. Kromě toho od r. 1125 vznikala ženská větev řádu.

Za sto let existence se však cisterciácký řád dostal přesně k tomu, proti čemu jeho zakladatelé bojovali. Kláštery vlastnili velká panství, kostely začaly být zdobeny uměleckými předměty, na počátku 13. stol. mniši rezignovali na způsob obživy vlastní prací, od r. 1208 směly kláštery využívat nájemné pracovní síly a od r. 1219 bylo povoleno získávat jakýkoliv majetek. Přesto význam cisterciáckého řádu zůstával po celý středověk mimořádný a cisterciácká spiritualita měla značný vliv na vývoj křesťanství, kterému otevřela obzory jeho vnitřní hloubky a niternosti. Dodnes řád působí na celém světě a mniši žijící stejně jako ve středověku odpovídají i dnes na neměnnou touhu člověka po Bohu a duchovních hodnotách.

Jakub Václav Zentner

Literatura:

- Bernard z Clairevaux: Chvály panenské Matky, Olomouc 1938.
- Biňovec, Tomáš Geron: Sv. Bernard z Clairvaux – opat a zakladatel. In: Miloslav Pojsl (ed.): Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu, Olomouc 2006, s. 93-102.
- Buben, Milan M[ichael]: Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, II. díl, II. svazek: Mnišské řády, Praha, 2004, s. 149-177.
- Dachovský, Karel: Sv. Bernard z Clairvaux, Praha 1997.
- Eberl, Immo: Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens, Stuttgart 2002.
- Frank, Karl Suso: Dějiny křesťanského mnišství, Praha 2003.
- Frank, Karl Suso: Zisterzienser. In: Lexikon für Theologie und Kirche, 10. Band, 3. Auflage, Freiburg i. B./ Basel/ Rom/ Wien 2001, Col. 1366-1370.
- Charvátová, Kateřina: Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142-1420. 1. svazek, Fundace 12. století, Praha 1998, s. 9-58.
- Kameník, Milan: Burgundsko/ kraj mnichů. Praha 2002.
- Lawrence, Hugh: Dějiny středověkého mnišství, Praha 2001.
- Líbal, Dobroslav: Počátky architektury cisterciáckého řádu. In: Kateřina Charvátová (ed.): 900 let cisterciáckého řádu, Praha 1998, s. 223-228.
- Šourek Petr (ed.): Skutky opata Sumera. Bernard z Clairvaux opatu Sumerovy. Nač je v chrámu zlato? [...], Praha 2003.
- Ventura, Václav: Cisterciácká spiritualita. In: Kateřina Charvátová (ed.): 900 let cisterciáckého řádu, Praha 1998, s. 11-27.
- Vondruška, Isidor: Životopisy svatých v pořadí dějin církevních, Praha 1931, s. 261-270.
- Zisterzienser, -innen. In: Lexikon des Mittelalters, 9. Band, Stuttgart/ Weimar 1999, Col. 632-654.